

**SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL
„EXPLORĂRI ÎN TRADIȚIA BIBLICĂ
ROMÂNEASCĂ ȘI EUROPEANĂ”**

**Ediția a X-a, Iași, 3-5 iunie 2021
Sesiunea de deschidere**

Participanți: prof. dr. Ionel Mangalagiu, Prorector pentru programe de cercetare științifică și transfer de cunoștințe, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; pr. prof. dr. Ion Vicovan, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă „D. Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Elsa Lüder, Universitatea „Albert Ludwig” din Freiburg im Breisgau; acad. prof. dr. Viorel Barbu, fost rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Gheorghe Popa, fost rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Vasile Ișan, fost rector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; prof. dr. Eugen Munteanu, Centrul de Studii Biblico-Filologice „Monumenta linguae Dacoromanorum” (moderator).

Oaspeți de onoare: prof. dr. Emanuel Tov, Hebrew University of Jerusalem; prof. dr. Giorgio Ziffer, Università di Udine.

Eugen Munteanu: Încă o dată, dragi oaspeți, vă spun: Bună dimineața, tuturor! Declar lucrările simpozionului nostru deschise. Această ediție este a X-a, după ce anul trecut a trebuit să renunțăm, din cauza condițiilor sanitare cunoscute, la această întâlnire a noastră anuală. Pentru noi, cei care suntem membri ai Asociației de Filologie și Hermeneutică Biblică din România, lucrurile sunt foarte cunoscute, de asemenea și pentru cei care ne-au fost alături de la început. Am încercat să dăm un caracter aniversar întâlnirii noastre pentru a marca existența la Iași a unei preocupări constante pentru studiile de filologie biblică, care are deja o tradiție mai veche.

De aceea permiteți-mi să continui spunând că tradiția aceasta de studiu biblic a început deja în urmă cu 30 de ani, în anul 1988, prin inițiativa pe care au avut-o atunci un grup de profesori, Paul Miron în primul rând, profesor la Freiburg, Vasile Arvinte și Alexandru Andriescu de la Iași, de a edita *Biblia de la București*. De atunci, tradiția aceasta s-a perpetuat și s-a concretizat în 2009 prin întemeierea unei unități de cercetare specială în Universitate, dedicată finalizării proiectului început de înaintașii noștri și diversificării cercetărilor de filologie biblică. Tot în același an, am întemeiat împreună, cei care eram atunci și în fond suntem și astăzi, Asociația de Hermeneutică și Filologie Biblică din România, instrument cu ajutorul căruia

organizăm aceste întâlniri, edităm volumele întâlnirilor noastre și, de asemenea, revista noastră. Nucleul este format de colegii de la Centrul de Studii Biblice „Monumenta linguae Dacoromanorum” al Universității, angajați ai Universității, cercetători, și îmi face o deosebită plăcere să îi numesc, este vorba de cercetătorii Mădălina Ungureanu, Ana-Maria Gînsac, Ana Catană-Spenchiu, Maria Moruz și Iosif Camară. În jurul lor ne adunăm cel puțin o dată pe an, cu prilejul simpozionului.

Acestea fiind zise, le mulțumesc oaspeților de onoare care au acceptat să participe la această sesiune inaugurală. Înalț Preasfinția Sa Teofan Savu, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei, ne-a transmis binecuvântarea sa și scuzele că, după cum ne va explica în curând și părintele decan, nu poate participa. De asemenea, avem onoarea să-i avem cu noi pe domnul prorector Ionel Mangalagiu, pe părintele Ion Vicovan, Decanul Facultății de Teologie, pe doamna profesoară Elsa Lüder, cum spuneam, inițiatorea acestei direcții de cercetare la Universitatea noastră și, în fine, ne bucurăm foarte mult, pe cei trei rectori care au sprijinit constant proiectele noastre și anume domnii profesori Viorel Barbu, Gheorghe Popa și Vasile Ișan. Conferențiarilor principali sunt două personalități de largă recunoaștere, profesorul Emanuel Tov de la Ierusalim și profesorul Giorgio Ziffer de la Universitatea din Udine. Acestea fiind zise, îl invit pe domnul prorector Mangalagiu să rostească cuvintele sale de întâmpinare.

Ionel Mangalagiu: Mulțumesc, domnule profesor! Domnule profesor Munteanu, domnilor rectori Barbu, Ișan, Popa, stimați colegi, în numele conducerii actuale a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, permiteți-mi să vă transmit cele mai bune urări de bine din partea noastră, sănătate și să trecem cu bine de această pandemie!

Aș vrea să felicit organizatorii pentru faptul că, chiar în aceste condiții care nu sunt chiar cele ordinare, au reușit, printr-un efort susținut, să facă posibilă întâlnirea noastră la această conferință. Conferința, după cum spunea și domnul profesor Munteanu, este una de tradiție, cu specialiști de marcă atât din țară, cât și din străinătate, și sunt absolut convins că va fi un succes. Vă felicit încă o dată și vă urez numai bine și succes! Toate cele bune din partea noastră!

Eugen Munteanu: Mulțumesc, domnule prorector Mangalagiu! Aveți dreptate, avem oaspeți din mai multe centre de cultură; în afară de Iași, București, Cluj, centrele tradiționale ale studiilor biblice din România, de această dată avem oaspeți din Leuven, Ierusalim, Udine, Roma, Thessaloniki, Roma, Oxford, Chișinău, Brno, Odessa. Așa s-a întâmplat cam în fiecare an, am avut mereu oaspeți din diferite țări. Ca mărturie stau cele șapte volume deja publicate ale actelor simpozionului nostru, precum și cele șapte numere din revista *Biblicum Jassyense*, pentru care țin să-i mulțumesc în mod special colegei noastre Ana-Maria Gînsac, redactorul-șef, care a reușit să țină revista la un nivel foarte înalt.

Mulțumesc, domnule prorector! Acum îl invit pe părintele profesor Ion Vicovan, Decanul Facultății de Teologie, colaboratorul tradițional al întâlnirilor noastre.

pr. Ion Vicovan: Mulțumesc, domnule profesor, pentru invitație și pentru introducere! Îi salut și eu pe distinșii participanți la această manifestare academică, pe domnii rectori, care au fost menționați deja, Gheorghe Popa, Viorel Barbu, Vasile Ișan și pe toți ceilalți. Nu aș vrea să-i numesc pe toți pentru a nu pierde din timpul dedicat lucrărilor acestei manifestări, ajunsă, cum ați spus, la a X-a ediție. Eu mă bucur pentru faptul că și noi, ca facultate, suntem parte a acestui proiect. Aici îl reprezint și pe Părintele Mitropolit Teofan, care în anii din urmă, cum vă amintiți, când aceste manifestări aveau loc față în față, era prezent în sala „Iustin Moisescu”, însă în acest an l-a sunat personal pe domnul profesor pentru a-l felicita și mi-a spus să rostesc un cuvânt din partea Înalț Preasfinției sale, un cuvânt de salut, de apreciere și de binecuvântare, de salut adresat tuturor participanților la această manifestare academică, de apreciere pentru întreaga lucrare de până acum.

Am văzut și îi mulțumesc domnului profesor că ne-a pus la dispoziție documente importante referitoare la această manifestare și la proiectul de o asemenea anvergură desfășurat de 30 și mai bine de ani pentru ca lucrările ce se vor desfășura în aceste zile să fie cu mult spor și cu folos. Sigur, este regretabil că anul trecut această activitate nu s-a putut desfășura, ca multe alte activități, chiar și simpozionul Facultății noastre anul trecut am fost nevoiți să-l amânăm. Ne pare rău că acum nu s-a putut desfășura fizic, dar este un început bun, necesar și sperăm, așa cum spunea și domnul prorector, să revenim la normal. Apropo de temă, de simpozion, care se ocupă de studiile biblice, este o expresie pe care o utilizează Sf. Apostol Pavel. El, care a scris mai multe scrisori sau epistole (s-au păstrat 14), într-una din ele spunea „că celelalte vi le voi spune când ne vom întâlni față către față”. A trimis acele scrisori pentru a răspunde unor nevoi de moment, urgente, însă lăsa ca restul să le comunice față către față. Suntem în perioada pascală, încă vă salut cu salutul specific: „Hristos a înviat!”. Aș puncta aici că de fapt tema de bază, centrală, a Sfintei Scripturi o constituie Învierea, Învierea Domnului, așa cum spune Sf. Apostol Pavel, drept garanție, cheazășie a Învierii noastre.

În ultima vreme această manifestare a intrat și sub patronajul Arhiepiscopiei Iașilor, Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, și ne bucurăm de aceasta. Părintele Mitropolit susține această activitate în mod deosebit, ea a căpătat o importanță mai mare și în biserica noastră; începând cu anul 2006, data de 13 noiembrie a fost declarată Ziua Bibliei, a fost serbată pentru prima oară într-un cadru festiv, omagial, în anul 2008, care a fost declarat de către părintele Patriarh Daniel ca fiind anul jubiliar al Bibliei. Sigur, ea poate fi privită din diferite perspective, mă gândeam că sfinții sunt cei care au trăit și au cunoscut foarte bine conținutul Sfintei Scripturi. De pildă, suntem la Iași, în proximitatea Sfintei Parascheva: se relatează că la vârsta de aproximativ 10 ani, participând la slujba Bisericii, a ascultat un cuvânt din Evanghelia după Marcu: „Oricine voiește să vină după mine, să se lepede de sine și să ia crucea și să-mi urmeze”. De acolo i-a încolțit gândul de a deveni Mireasă a lui Hristos sau monahie. Așadar, sfinții sunt aceia care au cunoscut și au trăit în mod autentic Sfânta Scriptură, ea poate fi privită din perspectivă istorică, cum deja s-a

întâmplat, poate fi privită din perspectivă filologică, ceea ce faceți dumneavoastră în mod deosebit și este o contribuție de mare importanță.

Citind materialele pe care domnul profesor Eugen Munteanu mi le-a pus la dispoziție, am văzut cât de important este acest proiect nu doar pentru Universitatea noastră, ci și pentru țara noastră și nu numai. Eu prefer să folosesc cuvintele pe care Sfântul Ioan Evanghelistul le-a rostit că Ea, Sfânta Scriptură, conține cuvintele vieții veșnice, iar Sfântul Ioan Gură de Aur, cel mai mare exeget al Sfintei Scripturi, spunea că ar fi bine ca aceste cuvinte ale Sfintei Scripturi să fie scrise în inimă și nu pe piatră sau pe hârtie. Eu reprezint aici Facultatea de Teologie, care poartă numele marelui teolog Dumitru Stăniloae, și vă rog să-mi permiteți să dau citire unui scurt cuvânt al părintelui cu privire la importanța Bibliei. El spunea așa: „Biblia a jucat un rol uriaș, rolul primordial în formarea spirituală a poporului român de la începuturile lui, nu numai din 1688 de când o avem întregă tipărită în românește, dar de atunci a început să joace unul și mai mare și va juca unul tot mai mare, fără întrerupere, în toată istoria viitoare a neamului nostru, căci Scriptura, odată gustată de un popor, întreține în sufletul lui o sete continuă, neastâmpărată, de a cunoaște pe Domnul, de a se apropia de el prin cunoașterea lui, prin cunoașterea vocii lui”. Și închei cu cuvintele aceluiași mare teolog: „Iar propovăduirea Bisericii trebuie să țină pasul cu această pururi nedeplin satisfăcută și pururi în creștere sete spirituală”. Deci, pe de o parte este importanța conținutului, pe de altă parte, necesitatea ca el să fie făcut cunoscut, și cred că dumneavoastră, participanții la această manifestare academică, aveți această contribuție pentru că o faceți cunoscută din perspectiva filologică celor interesați și e o binecuvântare pentru toți cei care sunt preocupați de studiul Sfintei Scripturi.

Eu vă mulțumesc pentru invitația adresată, transmit binecuvântarea părintelui Mitropolit Teofan și susținerea față de acest proiect în acest an și în anii viitori, și vă doresc tuturor celor care participați să aveți zile frumoase, înălțătoare și această conferință să fie încununată de roade bogate! Mulțumesc și vă doresc zile frumoase, pline de rodire!

Eugen Munteanu: Vă mulțumim, părinte, pentru cuvintele încurajatoare și pentru încurajările părintelui Mitropolit. Sperăm ca la anul să revenim în frumoasele săli ale Complexului Mitropolitan. Noi ne gândim că o tradiție începe și se continuă prin eforturile a cel puțin două generații. Considerăm că tradiția studiilor biblice la Iași are deja trei generații, prin urmare poate fi considerată ca un fel de garanție că lucrurile vor continua și după ce fizic noi, cei care le-am început, nu vom mai fi. Este speranța noastră cea mai intensă că aceste începuturi vor continua prin colegii noștri care s-au specializat. Mai e ceva interesant de observat: dacă la început la simpozion erau prezenți în special filologi, noi avem astăzi bucuria de vedea foarte mulți teologi, istorici și filozofi care abordează Sfânta Scriptură, firește, din unghiuri nuanțat diferite, dar având în centru dimensiunea aceasta hermeneutic-filologică. Credem că și pentru viitor această dimensiune filologică va constitui pivotul, că așa au fost și începuturile tradiției despre care vorbim. De aceea noi suntem fericiți să

constatăm prezența printre noi a doamnei profesor Elsa Lüder, care predă limba română la Freiburg. Au trecut peste 40 de ani de când, împreună cu regretatul Paul Miron, au inițiat proiecte importante pentru cultura românească la Freiburg. El a înființat acolo o revistă, *Dacoromania*, care apărea în limba română, foarte prețuită în anii 80 de filologia românească, au inițiat și au dus la capăt Dicționarul „Tiktin”, cel mai bun dicționar al limbii române în altă limbă decât limba română, precum și proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum”, ei l-au denumit așa, titlu care a devenit o marcă și a fost ales să denumească Centrul nostru de cercetare. Doamna Elsa Lüder a avut bunăvoința să participe și să evoce câte ceva din acele începuturi. Doamnă Elsa Lüder, vă rog!

Elsa Lüder: Mulțumesc că mi-ai dat cuvântul! Bună ziua! Hristos a înviat! Deși la noi a trecut, la noi Rusaliele au trecut, astăzi este sărbătoarea Corpus Christi. Onorată adunare, stimați prieteni, trăim în timpuri noi, complicate, încă neasimilate în totalitate de mine, împrejurări care aproape ne digitalizează și pe noi, asta vrem să evităm. Nu vă văd fizic, natural, nu vă văd nici în culisele obișnuite, cele frumoase din Aula Universității sau din Sala Senatului, astfel că îmi permit să vă salut *in corpore* și în acest mod iregular, fără enumerarea rangurilor, dar nu fără respectarea lor și sper că Înalt Preasfințitul Teofan mă va ierta chiar în absență.

Am studiat mult programul simpozionului, e impresionant, are o tematică largă, cu o profunzime neașteptată. Se pare că contributorii se găsesc aproape într-o comuniune dintre clerici și laici, ceea ce n-a fost întotdeauna așa, într-o comuniune dintre național și transnațional, uneori chiar supraconfesional, fără să fi renunțat la singularitatea fiecăruia sau fiecăreia. Constatăm că preocupările reflectă ideea lui Paul Miron, care a dat proiectului originar, adică editarea Bibliei de la 1688, denumirea „Monumenta linguae Dacoromanorum”. Era într-o epocă, subliniez, o epocă politică, anii 1980, când apropierea tematică sau formale de Biblie erau nedorite, ca să nu spun interzise, azi lucru de neînchipuit. Astfel, prin expresia „Monumenta linguae...” s-a putut evita atunci o confruntare ideologică, dar ideea conținea încă o dorință, de a trata mai târziu alte texte din limba veche importante pentru istoria culturii române. Deci, felicitări! De asemenea, simt și bucuria, citind programul simpozionului, că și tinerii se interesează de texte vechi biblice. Din propria experiență, pot mărturisi că această preocupare filologică aduce un surplus, o supravaloare, pe mai multe planuri. Mă limitez la planul cultural, care ajută în multiple domenii, la istoria artei, de exemplu.

Vă mai însoțesc însă și alte urme din preocupările mele pentru texte vechi, urme colaterale, așa zice, mai amuzante poate, sigur, din subconștient. Din ce în ce mai des mă întâlnesc în somn, este un vis, este un coșmar, cu Dosoftei, de exemplu, descifrând frazele lui, discutând despre sensul unui cuvânt; nici atunci nu ai pace, nici în somn adică, și atunci înveți. De ce povestesc asta? Ca un fel de atenție, alarmă, semn de exclamare. Nu exagerați, tinerilor, căutați măsura, un echilibru ferm, între știință și cunoștință, poate așa adăuga și conștiință. Mă întorc la seriozitate: lipsește

încă expresia gratitudinii și admirației mele că în toți anii care au curs de la începuturile proiectului „Monumenta” s-a putut păstra o continuitate, au dovedit profesori, ca și ucenici, un angajament mare și o eficiență rară. Bineînțeles, există și un motor, nu un Mercedes Benz, ci un Eugen Munteanu. Deci, doresc succes pentru zilele următoare și mai ales anii viitori! Mulțumesc că m-ați chemat și, dacă nu ne-ar lega și alte lucruri, ne-ar lega măcar paralela 47, care trece nu departe de casa mea, care vă trimite de aici un salut, de la 47 la Iași. Vă mulțumesc!

Eugen Munteanu: Noi vă mulțumim foarte mult, Elsa, pentru cuvintele ca întotdeauna atât de precise și sensibile, în același timp. Mă gândeam acum ce să-ți răspund, și nu găsesc ceva mai potrivit decât să îmi exprim speranța că vom fi împreună cu toții la jubileul cel adevărat al proiectului nostru. Nu mai avem de așteptat decât vreo optsprezece ani, când se vor împlini cei cincizeci de ani, ca să fie jubileul real al începerii proiectului de către voi la Freiburg. Poate vom fi și vom face atunci, realmente, un jubileu. Până atunci, mai avem 18 ediții pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu și ingeniozitatea tinerilor colaboratori și a sprijinitorilor noștri, le vom face în continuare. Sigur, ținând seama de faptul că proiectele științifice, pe lângă entuziasm și competență, mai au nevoie și de suport instituțional, uneori și material, nu este de neglijat sublinierea aportului pe care autoritățile academice le-au avut în desfășurarea activității noastre. De aceea mulțumesc încă o dată celor trei excelențe, ca să folosesc moda nemțească, și anume domnilor profesori Barbu, Popa și Ișan! Academicianului Viorel Barbu i se datorează clarviziunea de la începutul anilor 80. Spun *clarviziune*, fiindcă, după cum spunea doamna Elsa Lüder, nu era chiar de la sine înțeles: astăzi pare de la sine înțeles să te ocupi de Biblie, dar nu era de la sine înțeles lucrul acesta, adică îți trebuia, pe lângă voință, și o oarecare abilitate pentru a convinge autoritățile unui stat declarat ateu, care doar dacă auzea cuvântul *Biblie* intra în alertă. Era nevoie de multă inteligență să explici că era vorba despre cultură mai mult decât despre credință și că cele două componente fac parte din istoria poporului român. Era nevoie, cu alte cuvinte, de multă imaginație și de forță de convingere. De aceea, domnule profesor Viorel Barbu, vă mulțumim pentru ce ați făcut atunci și vă mulțumim că sunteți în continuare alături de noi și astăzi! Vă rog să luați cuvântul!

Viorel Barbu: Vă mulțumesc, domnule coleg! Doamnelor și domnilor, domnilor colegi, doamna Elsa Lüder, trebuie să spun de la bun început că proiectul, e vorba de editarea Bibliei lui Șerban, a început un pic mai devreme, în 88 de fapt a fost tipărit, și a fost ambiția celor din proiect de a apărea când s-au împlinit 300 de ani de la eveniment. Și a fost tipărit în anul următor, dar am să vă vorbesc despre asta mai târziu. Ce vreau să spun acum este că proiectul Bibliei lui Șerban a fost cel mai important proiect științific care lega Universitatea din Freiburg cu Universitatea din Iași. Au fost colaborări și în alte domenii, însă acesta a fost cel care a funcționat și, ce este remarcabil, cu acest proiect nu s-a întâmplat ce se întâmplă de obicei la

români, începe ușor și se termină foarte repede, ci a durat 40 de ani și așteptăm și jubileul. Pentru noi a fost o mare satisfacție, cum spuneam înainte, când în 1988 primul volum a fost gata. Era vorba atunci, cum s-a spus și aici, de problema de a-l tipări. Într-adevăr, nu era ușor să tipărești atunci. Domnul profesor Munteanu a spus și Elsa Lüder a menționat că studiile biblice nu erau recunoscute oficial, într-o țară care avea o politică atee manifestă, într-o țară în care autoritățile făceau eforturi foarte mari pentru a interzice difuzarea Bibliei, care era făcută în special de sectele protestante din România, era o adevărată campanie, nu era ușor de explicat, într-adevăr că acesta este un proiect științific. De aceea și tipărirea, aprobarea de a obține printarea primului volum a fost o problemă. Trebuie să spunem că atunci aprobările se dădeau de către Consiliul Culturii, era o formă mai deghizată a cenzurii, dar au înțeles. Erau și pe vremea aceea oameni care au înțeles într-adevăr că a fost vorba de un proiect științific.

A doua problemă, însă, a fost cum îl tipărești, pentru că, dacă îmi amintesc bine, costul acestei printări era de câteva sute de mii de lei și era cam aceeași valoare ca astăzi, dacă nu mai mult. Universitatea nu avea fonduri speciale ca astăzi pentru a-l tipări, era instituție bugetară, nu avea nici venituri suplimentare și atunci problema era de unde găsim bani. Cursurile cum se tipăreau? Se tipăreau avansând contabilitatea suma anterior, care era recuperată din vânzări. Ce faci cu Biblia? Cum se recuperează Biblia din vânzări? Cine o cumpără? Aceasta a fost marea grijă, a noastră, a tuturor, și a profesorului Arvinte, problema a fost de a găsi într-adevăr oferte. Trebuie să spunem că lucrurile au mers totuși bine, s-a avansat suma și a fost recuperată dintr-un număr mare de comenzi. Comenzile au venit în special de la instituțiile culturale, au venit de la Patriarhie și din altă parte, astfel încât, la un moment dat, s-a depășit numărul de comenzi, s-a depășit chiar numărul de copii care erau proiectate. Și atunci îmi amintesc că profesorul Arvinte a avut o vorbă pe care am reținut-o și a spus, *vis-à-vis* de comenzile pentru noua Biblie: „Calul bun se vinde din grajd”, așa a fost.

A apărut în toamna lui 1989, îmi amintesc că prin vremea aceea a fost o vizită la Iași a domnului Paul Miron și a doamnei Elsa Lüder, volumul a fost pe piață, a fost un succes din toate punctele de vedere. A fost un an teribil acel 1989, dar mediul academic l-a primit cu satisfacție și a fost efectiv un succes. Eu mă bucur astăzi, m-am bucurat și atunci, că a fost continuat, grație domnului profesor Munteanu, acest proiect, care, cum am spus, a fost inițiat de profesorul Paul Miron, doamna Elsa Lüder, profesorul Arvinte și, de-a lungul timpului de diverse personalități academice, universitare, nu numai din Iași; s-a menționat profesorul Andriescu, tânărul (pe vremea aceea) Eugen Munteanu, care a fost angajat încă de la început, cred că de prin anii 84-85, la acest proiect. E un eveniment plăcut să-l amintim și s-o facem de fiecare dată, pentru că a fost un proiect început cu mulți ani în urmă, care a dat rezultate și este un proiect cultural de prestigiu. Vă mulțumesc pentru atenție!

Eugen Munteanu: Mulțumim, domnule profesor! Ca întotdeauna, sunteți foarte precis, la obiect, și știți să recunoașteți poate cu asupra de măsură modestele noastre merite. Cred că ar trebui să împărțim în mod echitabil puținele merite care există, așa cum echitabil am împărțit și munca nu foarte puțină care a fost desfășurată. Acum vreau să spun că în primii ani după 1990, proiectul a continuat prin publicarea, de către echipa veche condusă de Paul Miron, a câteva volume, ca să se continue Pentateuhul și apoi și Psaltirea, deci până la nouă volume în vechea formulă, sub rectoratul profesorului Gheorghe Popa. Sunt la curent că în acea perioadă între Gheorghe Popa și Paul Miron s-a creat o prietenie foarte autentică, foarte adevărată, o relație umană cu totul specială; dar, odată cu încetarea din viață a lui Paul Miron, mai ales, proiectul risca să ajungă în impas, ceea ce se întâmplă de multe ori cu proiecte românești. Domnul academician Eugen Simion a inventat și o formulă serioasă, destinul adamic al culturii românești, care se referă la faptul că mereu începem câte un proiect monumental și la un punct oarecare îl părăsim. Faptul că lucrările au fost reluate se datorează voinței politice a trei persoane, care sunt prezente, și anume profesorul Gheorghe Popa, profesorul Vasile Ișan și doamna Elsa Lüder.

Așa am perceput eu lucrurile. În 2009 am fost convocat de noul rector Vasile Ișan și de prorectorul cu cercetarea de atunci, care fusese rectorul anterior, adică domnul profesor Popa, și s-a discutat despre această eventualitate: ce ar fi să reîncepem activitatea de editare să continuăm și să finalizăm Biblia de la București. După o zi-două de gândire, am venit cu un proiect în care am spus că se poate face lucrul acesta, dar trebuie câteva posturi de cercetare stabile, niște tineri trebuie angajați fiindcă, așa cum făcuserăm noi până atunci, adică așa cum făcuseră profesorii mei până atunci, de dragul profesiei și în mod dezinteresat, acum era greu de presupus că se putea continua. Și atunci aș aprecia drept clarviziune, aș spune politică, din partea celor doi conducători ai Universității de atunci, rectorul Ișan și prorectorul Popa, care au spus: „Bine, facem acest Centru, faceți un stat de funcții, ocupăm posturile și trecem la lucrul?”. Încrederea care mi-a fost acordată, sper că nu am dezmințit-o de vreme ce, în mai puțin de șase ani, până în 2014-2015, am reușit să publicăm toate cele 25 de volume. Aceasta este istoria așa cum am perceput-o eu. Acum îi rog pe cei doi domni profesori, foștii noștri rectori, să își spună punctul de vedere.

Gheorghe Popa: Bună ziua, domnule profesor! Bună ziua, tuturor participanților la cea de a X-a ediție a simpozionului! Sunt foarte bucuros că am această ocazie de a mă adresa celor care și-au adus o contribuție esențială la finalizarea și continuarea visului profesorului Miron. S-au spus multe lucruri astăzi referitoare la această lucrare monumentală și n-aș vrea să mă repet, dar aș vrea să accentuez faptul că, iată, după aproape 30 de ani, avem câteva rezultate notabile, pe care nu le poate contesta nimeni și care arată, într-adevăr, o continuitate care face onoare celor care au asigurat-o și instituțiilor respective.

Profesorul Miron a considerat acest proiect ca un dar al culturii naționale, așa l-a numit, și iată că acum avem cele 25 de volume care pot fi oricând la dispoziția oricui și care reprezintă o încununare a unei activități continue de peste 30 de ani. Ascultând ce s-a spus despre aceste realizări, ne putem referi la ce a rămas, ce a adus această lucrare: pe lângă cele 25 de volume, avem acest centru de cercetare, care a luat naștere, cum s-a precizat, în anul 2008. Este însă locul acum de a face câteva precizări: a fost posibilă înființarea acestui centru de cercetare dedicat unui domeniu atât de sensibil datorită inițiativei profesorului și rectorului Oprea, care a vrut să facă o reorganizare în 2007 a structurii Universității, și-atunci primisem misiunea să gândesc această structură din punctul de vedere al cercetării și s-au înființat atunci departamentele de cercetare. Și în cadrul Departamentului interdisciplinar am propus noii conduceri, domnului prorector Ișan, să luăm în considerare operele de referință pe care Universitatea le poate pune în discuție, și între ele, sigur, a fost și acest vis al profesorului Miron, care trebuia finalizat. Era un angajament pe care Universitatea îl luase în colaborarea cu Universitatea din Freiburg, cu profesorul Miron și cu dr. Elsa Lüder, și era de datoria noastră ca acest angajament să fie respectat. A fost atunci o împrejurare favorabilă că profesorul Munteanu s-a angajat în a duce mai departe acest proiect.

Și în aceste condiții, aș vrea să mă refer la un mic cuvânt care a fost introdus cumva în discuții, cu diferite ocazii, zice: Domnule, proiectul acesta a avut un noroc. Da, a avut noroc. A avut norocul de oameni care să știe să-l caute, să-l găsească și să se ridice deasupra vremurilor. Profit de această ocazie și aș sugera, dacă e posibil, un nou proiect, o analiză a tuturor situațiilor întâlnite de-a lungul timpului și care au fost circumstanțele în care s-a putut realiza acest proiect. Cred că este de datoria celor care vin să se aplece puțin asupra acestei istorii, care ne arată că până la urmă într-o reușită ceea ce este esențial este omul, omul care crede în ceea ce face și are forța și tăria să se ridice deasupra vremurilor pe care le trăiește. Proiectul acesta a avut norocul să întâlnească astfel de oameni, care trebuie respectați, îi felicit din toată inima, și școala care s-a format prin activitatea acestor oameni are datoria să continue activitatea și să ducă mai departe această făclie a cercetării științifice în ansamblul ei și în domeniul specific, în mod deosebit.

Vă urez mult succes, sănătate și poate că această idee va prinde și viață! Mult succes, domnule profesor Munteanu, și succes tuturor participanților!

Eugen Munteanu: Mulțumesc, domnule profesor Gheorghe Popa, sugestia este binevenită, o voi prelua și o voi transmite colaboratorilor mei mai tineri. Noi deja am început să lucrăm la elemente ale acestei istorii, cel puțin printr-un volum omagial pe care l-am dedicat, la împlinirea vârstei a 90 de ani, lui Paul Miron, prin alte articole și contribuții, dar poate o lucrare, o monografie a proiectului nu ar strica. Eu aș simți nevoia să adaug că noi, generațiile de după Paul Miron, am simțit nevoia să lărgim câmpul acesta de cercetare: finalizarea editării Bibliei a fost ideea lui Miron, „*Monumenta linguae Dacoromanorum*” nu înseamnă numai finalizarea

Bibliei, ci și alte monumente. Între timp am publicat un volum masiv cu versiunea lui Nicolae Spătarul a Septuagintei. Eu insist pe lângă colegii mei mai tineri să încerce un volum similar cu celălalt manuscris, cu cealaltă versiune integrală din secolul al XVII-lea, a lui Daniil Andrean Panoneanu. De asemenea, volumele adunate ale simpozioanelor și ale revistelor, ele însele sunt un reper. Colegii mei în acești ani derulează două proiecte instituționale finanțate prin UEFISCDI, unul dedicat vechilor dicționare românești din secolul al XVII-lea, condus de Mădălina Ungureanu, și altul dedicat psaltirilor din secolul al XVI-lea, condus de doamna dr. Ana-Maria Gînsac.

Speranța noastră, a generației mele și a dumneavoastră, domnule profesor, este ca aceste preocupări să continue și după noi, pentru că Biblia, în ciuda vechimii sale, rămâne tot timpul un subiect de cercetare proaspăt, niciodată nu se va termina. Îl vom auzi pe profesorul Emanuel Tov, care se ocupă cu editarea manuscriselor de la Marea Moartă și care cunoaște atât de bine atât de multe lucruri. Cunoaște mai întâi limbile originale, greaca și ebraica, vom vedea cu câtă prospețime se apleacă asupra unor lucruri care pentru mulți sunt străvechi și sunt lipsite de relevanță. Nu e adevărat; Biblia, chiar și dacă nu ești credincios, este tot timpul ceva proaspăt, ceva care are ceva de spus umanității și fiecărui om în parte.

Domnule profesor Ișan, eu mi-am mi-am permis să vă numesc un personaj, o personalitate providențială pentru grupul nostru de cercetători. Prezența dumneavoastră ne onorează și vă invit să luați cuvântul.

Vasile Ișan: Vă mulțumesc tare mult! Domnule profesor, distinși participanți, mă bucur să fiu alături de dumneavoastră la deschiderea simpozionului „Explorări în tradiția biblică românească și europeană”, care tinde să devină o bună tradiție a dumneavoastră și a Universității care patronează aceste studii și Centrul de Studii Biblico-Filologice. Vă rog să îmi îngăduiți să-mi exprim în același timp bucuria că eforturile și străduințele dumneavoastră meritonii, de acum din zilele simpozionului și de mai înainte, au stat și stau sub semnul binecuvântării Înalt Preasfințitului Mitropolit Teofan și a părintelui decan, Sfinția Sa părintele Ion Vicovan, fiindcă aceasta semnifică un prim înțeles al permanenței și continuității, or, tocmai sub semnul permanenței și al continuității; au stat și eforturile dumneavoastră de mulți ani pentru a duce la bun sfârșit un proiect monumental și sper că în continuare vor sta sub semnul continuității eforturile distinșilor dumneavoastră colegi mai tineri, ale companionilor dumneavoastră, de aici și din străinătate. Eu o să vă rog să-mi îngăduiți în același timp să exprim două-trei reflecții cu privire la importanța acestui proiect și la excelența străduințelor și rezultatelor dumneavoastră și să o fac ca un iubitor de carte, de cărți și pasionat de lecturi, uneori răzlețe, și nu ca un fost rector al Universității, cu toate că am retrăit bucuria de a-i vedea pe domnul acad. Ionel Barbu, pe domnul rector Gheorghe Popa și, în același timp, de a-mi aminti faptul că în acest proiect de continuitate și permanență, care susține Centrul de Studii Biblico-Filologice, s-a situat și predecesorul meu, domnul rector Dumitru Oprea.

O autoare din Statele Unite, un istoric american pe nume Barbara Tukman, spunea într-o carte splendidă despre Primul Război Mondial următorul lucru: „Cărțile sunt corăbiile care poartă lumea, care poartă omenirea pe mările învolburate și zbuciumate către porturi mai sigure”. Noi am putea să adăugăm că Biblia, Cartea cărților, poartă și ghidează lumea către un port sigur. Ideile mari circulă împreună sau dimpreună cu oamenii mari, și mă gândesc aici la faptul că un om mare, cu ideile lui, a plecat din Fălticeni către Iași, de la Iași la Freiburg, și apoi de la Freiburg din nou la Iași; este vorba despre regretatul profesor Paul Miron, care a găsit tăria, puterea și timpul de a începe și a susține un mare proiect și apoi de a găsi oamenii potriviți cu care să continue acest proiect, colegi mai tineri de pe atunci ai domniei sale. În general, eforturile și străduințele dumneavoastră și rezultatele meritorii sunt cu atât mai mult de apreciat cu cât vremurile pe care le trăim nu sunt chiar propice pentru domeniul mai general al studiilor clasice și mai ales pentru studiile filologico-biblice, fiindcă, din păcate, chiar dacă Universitatea a prilejuit foarte multe idei mari curente și domenii științifice, în același timp ea a dat naștere și unui curent care îi este inamic – postmodernitatea, care fragmentează și încearcă să absolutizeze relativismul. Față de marile filozofii și curente anterioare, care nu au plecat din Universitate, ci i-au prilejuit acesteia reflecții și tensiuni interioare, postmodernitatea cred că într-o mare măsură a fost generată de universități; or, ea s-a dovedit inamică pentru Universitate, ca să spun așa, ca instituție a învățăturii înalte și a tradițiilor bune, fiindcă, în bună măsură, tinde să devină un soi de hipermarket unde găsești de toate pentru toți, însă este puțin loc sau nu există niciun raft, dacă îmi este permisă această exprimare, pentru studiile clasice și mai ales pentru cele legate de Biblie. Cu toate acestea, trebuie să vedem și partea bună a lucrurilor, și anume faptul că Universitatea cred că a fost caracterizată întotdeauna de tensiuni interioare, între filozofi și rectori sau sofști, între gânditori și oportuniști, între cărturari și oameni de știință, pe de o parte, și între oportuniști și ideologi, pe de altă parte, între domeniile de studiu în sine. Cu toate acestea, ea a găsit, prin oamenii ei, generic vorbind, prilejul unei comuniuni între știință, religie și filozofie și, în bună măsură, tot în postmodernitate au fost constatate aceste lucruri, când s-au reabilitat și studiile despre Evul Mediu și încă multe alte aspecte.

Dar ceea ce vreau să spun este că întotdeauna noi facem apel la o idee, că este ideea humboldtiană, că este ideea lui Karl Jaspers, Jan Pelikan sau a altui mare cărturar, a cardinalului Newman, facem apel la o idee. Universitatea poate că a întruchipat mai multe idei și nu a fost niciodată o simfonie, o expresie a unei omogenități instituționalizate a studiilor și cercetării. Cu toate acestea, a reușit acea comuniune, conversație permanentă, fiindcă hiperspecializarea, care este foarte productivă și în știință și, în general, în studiile socio-umane, are părți mai puțin dezirabile.

În acest context, eforturile, străduințele și rezultatele dumneavoastră sunt cu atât mai mult de apreciat, atât faptul că ați finalizat un mare proiect, început de o

personalitate cu mari idei, cât și faptul că dumneavoastră continuați această conversație cu înaintașii și cu marile idei în alte studii de specialitate pe linia filologico-biblică. Nu-mi rămâne decât să vă doresc rezultate frumoase și rodnice și ca manifestarea dumneavoastră academică să devină o tradiție venerabilă a Universității noastre și, în general, a studiilor umaniste și științifice din România! Vă mulțumesc!

Eugen Munteanu: Noi vă mulțumim, domnule profesor! Am vrea, firește, ca urmașii noștri să apuce acele vremuri în care, precum în marile Universități din Occident, se petrece a CL-a ediție a unui colocviu oarecare sau a unei conferințe științifice, și atunci, firește, tradiția ar avea cu totul altă configurare, iar noi am deveni, ca să zicem așa, istorie. Le mulțumesc tuturor invitaților noștri de până acum! Trecem la partea a doua a deschiderii simpozionului nostru; vom asculta prelegerile celor doi keynote speakers ai simpozionului, profesorul Emanuel Tov și profesorul Giorgio Ziffer.